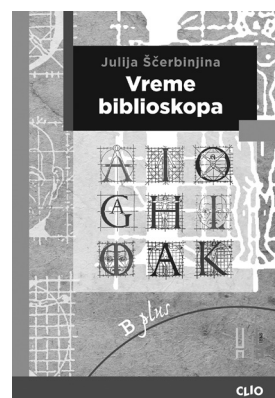

Шта су данас књиге?

Ščerbinjina, Julija. *Vreme biblioskopa: savremeno doba u ogledalu književne kulture*. Beograd: Clio; Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024.

Милена Недељковић
Музеј града Београда
milena.r.nedeljkovic@gmail.com

Пошто се савремено доба одликује бројним друштвеним и технолошким изазовима, улога књиге све чешће постаје предмет преиспитивања. Убрзани трансфер знања утицао је на трансформацију улога, значења и функција књиге, као и на обрасце научног мишљења унутар савременог друштва. На које све начине данас користимо публикације у фокусу је истраживања Јулије Шчербињине, ауторке публикације *Време библиоскопа: савремено доба у огледалу библиокултуре*. Српски превод овог дела урадио је Андриј Ливрик, а књигу су 2024. године објавиле издавачка кућа *Clio* из Београда и Народна и универзитетска библиотека Републике Српске. Реч је о другом допуњеном издању, које је публикувано у оквиру едиције „Библиотека плус“.

Темељним и аналитичким приступом, Јулија Шчербињина, професорка на Московском педагошком универзитету, истражује сложену феноменологију садржаја, форме и начина представљања књиге у њеном савременом контексту. Настојећи да истакне релевантност теме, ауторка публикацију структурира у четири целине са 22 поглавља, уз пратећи Индекс појмова. Она садржи 619 страница и илустрована је графичким прилозима који прате визуелне аспекте анализираних грађа.

Методолошки апарат који Шчербињина примењује заснива се на анализи форме књиге (штампане и дигиталне) у контексту њеног обликовања, усвајања и употребе кроз време. Књига је медиј, текст и комуникација, она је одраз човека и културни артефакт. Њена форма и функције могуће су тек у контексту неког времена. Према томе, управо су неуједначена значења књиге у различитим периодима историје била она кључна полазишта неопходна за критичку анализу њене савремене трансформације, која се одвијала у оквиру онога што ауторка назива „временом библиоскопа“.

Под појмом *библиоскоп*, који је први пут забележио француски библиофил Луј Октав Узан у 19. веку, подразумева се позиција читаоца – посматрача, односно човека који је више заинтересован за прелиставање, разгледање и поседовање књига у статусном смислу, него за њен садржај. Код Шчербињине појам је теоријски уобличен, тако да у најширем смислу означава однос према књизи. Једна од основних идеја јесте да је савремена визуелна култура заменила читање. Стога се у времену библиоскопа, који ауторка разуме као савремено доба, књига више не користи као аутономни носилац знања, већ као предмет естетске вредности и својеврсни медијски објект. Одатле се долази до потрошње, јер „библиоскоп“ није само пасивни корисник, већ је он симбол читаоца који књигу конзумира на визуелан начин, као објект без занимања за њен садржајни слој. Ауторка сугерише како је читање постало визуелни доживљај, али и да публикација није само естетска већ и културна реалност. Своје тезе о времену библиоскопа, Шчербињина је у највећој мери развила у првом делу, наслова „Људи и књиге, људи књиге, људи—књиге“. Друга важна тема обухваћена овим одељком је библиотечка револуција, коју је пратила промена основних функција библиотеке. Она више није искључиви простор знања, већ је њена функција проширена, и тиме све више постаје музеј у коме се књига вреднује према својој естетској функцији и постаје експонат који „улепшава“ полицу. Тиме је ауторка проблематизовала питање смисла садржаја, а самим тим и смисао библиотеке.

Шчербињина се бави књигом у најширем смислу, почев од њеног традиционалног физичког изгледа до дигиталне форме. У том смислу, предмет истраживања је однос између читалаца и писаца, односно која је у томе улога књиге. Ове идеје су развијене у другој целини „Писац и читалац: колико су срећни заједно?“. Са променом традиционалних облика књижевног дијалога, мењао се положај данашњих библиотека, као и улога библиотекара. Једна од главних новина са којима се сусрећу савремени библиотекар је све израженија потреба за анимацијом и увођењем читаоца у магични свет литературе. То се постиже употребом визуелне подршке и сличним механизмима, који имају предност у односу на

текстуалну презентацију књиге. Осим тога, потребно је истаћи и све значајнију улогу издавачких кућа, као и савремених штампарских технологија, што у великој мери регулише поменуте односе писца и читалаца. Према томе, ауторка с правом закључује да се данашњица може назвати „временом библиоскопа“, односно епохом у којој се визуелним средствима надглашава есенција књиге.

Суштинско је за књижевни дискурс наговештено темама генерисаним у литератури као „грешке које је друштво одбацило“. Овај субверзивни оквир обрађује се у трећој целини „Књижевно стваралаштво – зоне аномалија“. Шчербињина у овом одељку уводи појмове и феномене који представљају атипичне, девијантне или аномалне појаве у књижевном процесу. Инсистирањем на књижевном процесу, а не крајњем производу, савремени човек разградио је традиционални образац размишљања и дистанцирао се од утврђених токова који подразумевају друштвено прихватљиву норму. Појаве попут плагијата, књигоубиства, библиофобије и сличних појмова постају значитељи савремене продукције у којој је масовност прогутала етичност, а текст уступио место естетици, веома погодној за манипулацију и замену. Манипулацијом се смисао књижевног текста релативизује, чиме улога књижевне критике постаје нарочито значајна. Пре свега, научност не трпи замагљен простор, већ егзактност и утемељеност. Стога ауторка у оквиру четврте целине под насловом „Књижевност и књижевна критика: савезници или непријатељи?“ разматра специфичности односа између аутора, текста и критике. То је нарочито изазовно било у условима што је диктирала савремена култура, која је својим нејасним вредностима поништила границе између прихватања и одбацивања. Јулија Шчербињина истиче да је књижевна критика данас потпуно маргинализована и сведена на производ медијског простора. Разарањем традиционалне улоге књижевне критике, доводи се у питање њена одрживост и потреба у савременом добу. Ако је њена данашња улога да буде продужена рука маркетиншке машинерије, да ли је она уопште одржива у светлу савремености и дигиталне доминације масовних медија? Ауторка примећује да у таквом амбивалентном амбијенту, књижевна критика све више уступа место потрошачкој култури и да се неповратно удаљава од књижевности.

Шчербињина је пажљиво приступила сваком поглављу, обогаћујући их са по два цитата реномираних светских књижевника. Ипак, ово дело не представља хронолошки историјат књиге као феномена. Напротив, реч је о критички оријентисаном истраживању у којем се ауторка обраћа непосредно читаоцима, понекад саркастично и духовито, промишљено уносећи одабране мисли књижевника. Свака целина сведочи о изразитом познавању светске књижевности и савремене културе, као и о пажљиво изабраном опусу примера, на основу којих су формулисани наслови и поднаслови. Своју ужу научну оријентацију – педагогију, ауторка уводи у ово истраживање у виду специфичног аналитичког оквира, како би указала на проблеме са којима се данас суочава штампани облик публикације. Тиме је оправдан савремени терминолошки апарат, који Шчербињина укључује у наратив свог дела. Наиме, разматрајући питања опстанка књиге у њеном традиционалном облику, ауторка уноси иновативне називе за различите типове књијне грађе, попут: „неовинтићна књига“, „салонска књига“, „партворк“, „книгла“, „поп-арт књига“, „вимелбук“, „фастбук“, „флипбук“, „флипбек“, „електронска књига“, „инди књига“, „хибридна књига“, „окретаљка“, „тиражни арт бук“, „пиктограм“, „календар“, „ергодичка књига“, „јестива књига“, „књига са проширеним садржајима“, „3Д књига“ и друге. Ови појмови не служе само као попис феномена већ као неизоставни елементи нове перцепције књиге у савременој култури. Она је, стога, истовремено и „скривено благо“ и сведочанство времена у којем је настала.

Време библиоскопа драгоцено је дело које научни интерес усмерава ка савременом добу, у коме ауторка тумачи карактер и судбину књиге. Истражујући њене различите аспекте у контексту савремене културе, успостављен је концизан и динамичан однос према тексту, појму, структури и свим другим елементима књиге. Неисцрпни иновативни потенцијали савременог доба сагледани су и тумачени у контексту библиотечке револуције и сталног преиспитивања улоге библиотекара који се, попут Сизифа, изнова враћа свом камену, који се гура увек у неком новом смеру – оперативном, технолошком, локусном и другим. Према томе, иновација не доноси увек нужно бољитак, али такође, без ње библиотека не може остварити своју савремену функцију. Ауторка с правом пита каква је будућност библиотеке. Да ли је она прерасла своју цивилизацијску улогу и учинила коначан корак према времену библиоскопа? Шчербињина указује на то да библиотека у савременом добу, које брише традиционалне дисциплинарске границе, постепено губи своје основне функције. Библиотека није више само храм знања и учености, већ мултидисциплинарни простор који настоји да одговори новим захтевима друштва. На основу тога, закључујемо да *Време библиоскопа* служи као полазиште за разматрање будућности библиотека. Да ли ће библиотека очувати своју традиционалну улогу чувара знања и афирмисати критичку мисао или ће се остварити у функцији потрошачке културе, питања су на које ауторка не нуди коначне одговоре. Међутим, њено дело управо указује на нужност успостављања дијалога о положају и значају библиотека у савременом добу.